

בדיקת ממוזרות על ידי d.n.a.

הרב יוסף עמר

במציאות ימינו, עם השתכללות המדע והטכנולוגיה המתפתחת, נוצר קונפליקט במצבים מסוימים בין ההלכה המוחלטת לבין המדע. במצבים מסוימים המדע מגיע לקביעה ודאית במקום בו ההלכה נשאר בספק. למצב זה יש השלכות רבות. במאמר זה רצוני להתייחס לקביעת ממוזרות במצבים בהם על פי ההלכה הוולד כשר ומיוחס אחר בעל האשה. ולעומת זאת בעזרת המדע ניתן לקבוע מי אביו של הולד, או לפחות, לשלול את היות בעלה של האשה אבי הולד. בגמרא בקידושין (קידושין דף עא,א) מובא: "מאי 'מגשי מנחה בצדקה'? אמר רבי יצחק: צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, שמשפחה שנטמעה - נטמעה". וכן בדף עב,ב מופיעה מחלוקת בין רבי מאיר לרבי יוסי אם ממוזרים ונתינים טהורים לעתיד לבוא – "ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי" (שטהורים).

אמנם, הרמב"ן והר"ן נחלקו (דף ל,ב בדפי הרי"ף) אם מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי בממוזרים הידועים או המטומעים דלהרמב"ן אף הידועים ייטהרו, אבל מכל מקום לכולי עלמא משפחות שטמועים בהם ממוזרים ייטהרו לעתיד לבוא. והוקשה לתוספות (סנהדרין נא,ב) על מה שאמר רב יהודה אמר שמואל "הלכה כרבי יוסי" – וכי אנחנו פוסקים הלכה לימות המשיח? וכתבו התוספות, שלמחלוקת זו ישנה נפקא מינה גם עכשיו, דמשפחה שנטמעה בה ממוזרים אין לגלותם אף היום משום שלעתיד לבוא ייטהרו, וכן כתבו הר"ן והרמב"ן (שם); וכן כתב הרמב"ם (הלכות מלכים ומלחמות יב,ג): "בימי מלך המשיח כשתיישב מלכותו ויתקבצו אליו כל ישראל, יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש... ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהן בחזקת כשרות – זה ממזר וזה עבד, שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה". וכתב הר"ן על דבריו, שכיוון שאין בין העולם הזה לימות המשיח כלום (כפי שכתב הרמב"ם עצמו בהלכה ב שם), אף היום אם נתערבו במשפחה ממוזרים אין לגלותם.

שלושה מצבים שונים

כדי להבין על מה דיברו הפוסקים, שאין לגלות את הפסול אע"פ שאפשר לבררו, נראה לעני"ד שישנם שלושה מצבים:

א. משפחה מיוחסת – שכשעלול להיטמע בהם ממזר, לכולי עלמא הדבר מוסכם, שיש להפרישם מן האיסור.

ב. משפחה שכבר נטמע בה ממזר ודאי, ואין ידוע מיהו הממזר. על פי הדין, כל אחד ואחת מבני המשפחה נחשב ספק ממזר. אם ידוע לציבור שכל המשפחה בחזקת ספק ממזר, פשוט שיש להתרחק מהם עד שיוודע מיהו הפסול.

ג. משפחה שנטמע בה ממזר ודאי, וכולה בחזקת ספק ממזר כנ"ל, אלא שרק יחידים יודעים על כך, ועליהם נאמר בגמרא – "משפחה שנטמעה – נטמעה".

ולכאורה צריך להבין, איך אפשר להתעלם כל כך מספקים? לכאורה יש לנו להפריש כל הבא איתם בנישואין, שלא ישא ספק ממזר?

וכתב מהרי"ט (רבי יוסף טראני, חי בשנים שכ"ח-שצ"ט; חלק ב יורה דעה סימן א) בטעם ההיתר שלא לגלות פסולם, שמכיוון שספק ממזר מותר מהתורה, יש להתיר לאלו שאינם יודעים, משום שזה רק איסור דרבנן. ודימה דין זה לספק ערלה בחוץ לארץ, שהיודע על הספק לא צריך להפריש את מי שאינו יודע על הספק מלאכול.

האם היודע את פסול המשפחה רשאי להינשא לה?

על דברי השולחן ערוך (אבן העזר סימן ב סעיף ה) שפסק לעניין משפחה שנתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי, שאסור להינשא להם, כתב הרמ"א וז"ל "וכל זה, דווקא למי שיודע בדבר. אבל משפחה שנתערב בה פסול ואינו יודע לרבים, כיוון שנטמעה נטמעה, והיודע פיסולה אינו רשאי לגלותה אלא יניחה בחזקת כשרות".

מדברי הרמ"א נראה, שאף שאין לגלות משפחה שאין ידוע פיסולה, מכל מקום, על היחיד היודע בדבר יש איסור להינשא לאחת מהן. שהרי כתב "וכל זה

דווקא למי שיודע בדבר". אולם בחזון איש (פריה ורביה סימן א אות לב) כתב, שמסתבר שאף על היחיד אין איסור, כיוון שכבר נטמעה והוכשרה. וכתב שאולי יש טעות סופר בדברי הרמ"א, וצריך להיות "וכל זה דווקא בדבר ידוע", ונשאר בצריך עיון.

מה הדין כשיש עדים על פסול ודאי במשפחה?

מלשון הרמ"א שכתב "היודע פיסולה" משמע שאפילו אם יש שני עדים שיודעים מפסול המשפחה אסור להם לגלות פסול זה. נחלקו על דבריו מפרשי השולחן ערוך, החלקת מחוקק (רבי משה לימא, נפטר בערך בשנת ת"י"ז) והבית שמואל (רבי שמואל מוידיסלב, חי בשנים ת-תנ"ח). החלקת מחוקק סובר, שאם רק יצא קול על משפחה שנתערב בה פסול אין לגלות, מה שאין כן כשיש מציאות ודאית על ידי עדים שאז חובה לגלות וחלק על הרמ"א. לעומתו, סובר הבית שמואל, שאף כשיש עדים אין צורך ואסור לגלות. וכן נראה שסובר הרמ"א. ולעניות דעתי, כולם מסכימים, שאם ידוע על ממזר ודאי שנטמע במשפחה, וידוע מיהו הממזר, ויש עדים, ודאי שיש לגלותו ולהפריש העולם מאיסור דאורייתא. ולא נחלקו (הח"מ והב"ש) אלא כשלא ידוע מיהו הממזר, אלא שידוע שבמשפחה זו יש ממזר ודאי, ויש עדים. סברא זו כתב בספר "נתיבות לשבת" (לרבי פנחס הורוביץ, למברג תקצ"ז, אבן העזר סימן ב סעיף קטן י); וכן משמע ממה שכתוב בקידושין (שם): "עוד אחרת היתה (היינו, עוד משפחה שקרובה בזרוע למרות שהיו פסולים) ולא רצו חכמים לגלותה, אבל חכמים מוסרים אותה לבניהם ולתלמידיהם" ומשמע מהקשר הגמרא, שמשפחה אחרת היתה, לא שהיתה כולה פסולה אלא שנתערבו בה פסולים.

בדיקה מדעית

על פי הנ"ל נראה לכאורה, שכל מה שנחלקו הפוסקים, זה כאשר אי אפשר למצוא את הפסול בעצמו ואנו באים לדון על המשפחה. אבל אם אפשר לברר מיהו הפסול בתוך המשפחה, לית מאן דפליג שיש לברר מיהו הפסול ולהפריש העולם מאיסור דאורייתא. על פי זה יוצא, שאם בדיקת dna או כל בדיקה מדעית אחרת תגלה לנו מציאות ודאית – יש לעשות את הבדיקה ולחשוף את

האמת. שעד כאן לא אמרו שאין לגלות אלא כשלא תתברר מציאות ודאית, אבל הבדיקה היא כשני עדים היודעים על פסול ודאי, שיש להם לגלותו, כמו שנתבאר.

אמנם גם במדע מוסכם שבדיקת dna אינה נותנת ודאות מוחלטת, אלא שאף אם נאמר שהיא נותנת ודאות מוחלטת, מכל מקום כתבו הפוסקים (הרב עובדיה יוסף "יביע אומר" חלק י סימן ט; וכן הרב בן ציון עוזיאל "שערי עוזיאל" חלק ב; והרב אליעזר ולדנברג "ציץ אליעזר" חלק יט סימן קד), שאין להביא ראיה ממנה, על פי המבואר בגמרא בנידה (דף לא,א): "שלשה שותפין יש באדם, הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. אביו מזריע הלוּבן, שממנו עצמות וגידים... אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר... והקב"ה נותן בו רוח ונשמה" – משמע, שהאשה מזרעת אודם, שהוא כולל את הדם, ואין לייחס דם בן לאביו.

אולם יש חולקים על כך ("משנת אברהם", וה"משמרת חיים" לרבי חיים דוד רגנשבורג, הובאו ביביע אומר שם) וסוברים, שיש לסמוך על בדיקת דם – והביאו ראיה מספר חסידים, שהביא מעשה בו דן רבי סעדיה גאון לייחס ילד לאביו, על ידי שהקיז מדם הילד והכניס עצם אביו המת לתוך הדם, ונספג הדם בעצם. ועל כן כתב במשמרת חיים, שבדיקות הדם היוצאות מגדר אומדנא או השערה, כי ההנחה המדעית שהדם הנוזל בעורק הולד הוא מאותו סוג הדם של מולידיו, הוא חוק טבעי שאין בו יוצא מן הכלל, ולכן הוכחות כאלה הרי הן ודאיות והחלטיות, שאפילו אם יהיו עדים כנגדן יש להכריע את הכף כמותן, והעדים יהיו בעינינו כשקרנים – וכמו שכתוב (כתובות טז,א) "סהדי שקרי נינהו". אלא שכתב, שאף אם נמצא שדמו של הילד אינו מאותו סוג דם של המוחזק לאביו, אין דין הילד כדין האם, שהאם נאסרת על בעלה, מאחר שודאי זינתה – אבל ביחס לילד אין הוא פסול עד שיודע עם מי זינתה, שהרי ייתכן שזינתה עם נכרי והולד כשר. ורק לעניין ממון יש לראות בדיקה זו כוודאית.

ועוד יש שכתבו (פסק דין בית הדין הרבני חיפה תיק תשט"ז), שאף אם נאמר, שהדם כולו בא מן האם, מכל מקום, רקמות הדם ותאי הדם, יכולים לבא גם כן מן האב.

מסקנה לסיכום

ונראה לעניות דעתי, שאף אם המדע יתפתח לרמה כזו, שיוכל לזהות בוודאות מיהו האב האמיתי (ולא רק לשלול ייחוס בין האב לבנו), אל לנו לבצע בדיקה זו. שאף שלעיל הבאנו דעת הנתיבות לשבת ודעת החלקת מחוקק, שבכל מציאות ודאית יש לגלות על הפסול ולהפריש העולם מאיסור דאורייתא, מכל מקום, אומרים כך רק במקום שכבר ישנה ודאות מסוימת על ידי עדים. מה שאין כן כאן, שאף שנוכל לברר האמת על ידי בדיקה, מכל מקום, כל עוד אין ודאות, אומרים שכשיבא אליהו הם יטהרו, ואין בין ימות המשיח לעולם הזה אלא שעבוד מלכיות (כנזכר לעיל), וכבר הורתה לנו התורה הקדושה שיש לחשוש רק במציאות ודאית באמרה "לא יבא ממזר בקהל ה'..."", ודרשו חכמים "ממזר ודאי הוא דלא יבא אבל ממזר ספק יבוא".

גם החכמים, שהיו יכולים לברר מי הם הפסולים (בגמרא בקידושין הנ"ל, לגבי המשפחות שנתערב בהם פסול, שהחכמים היו מוסרים לתלמידיהם), לא עשו זאת, כדי לא להגיע למציאות פסול ודאית.